

Етоса на Аристотел

Характерът на времето разделил етичката философия като наука и в научното изследване се открили двете школи на атическата философия: академичната и перипатетичната. В първата доминира питагореизираната метафизика в поколението на Аристотел, след което се променила по посока на едно популярно морализиране. В лиця първо Теофраст, а после и Стратон, държали за доизграждане и преформиране на Аристотелевата метафизика, но както самият Теофраст, така и неговите приятели Дикеархос и Аристоксен, се обърнали към природо-научните и литературно-исторически студии. По-късно перипатетиците имали голям дял и участие в александрийската научност и историята на философията намерила в тяхно лице усърдни личности, които я преработили. Но във философията те играят консервативна роля. Тяхната защита на Аристотел чрез Андроникос дала повод за репродуциране на Аристотеловото учение в парафрази, коментари и интерпретации. Това е било заниманието на късните перипатетици.

Най-голяма роля за развитието на етичките знания в рамките на философията има Аристотел. Като философ той се колебае между материализма и идеализма, но в последна сметка застава на позициите на една специфична форма на идеализма - обективната телеология т.е. учението за целесъобразността, целенасочеността на всички неща в природата и обществото и в живота на човека и за съществуването на една висша цел и първопричина в лицето на Бога. Макар етичките възгледи на Аристотел да са изградени върху тези философски позиции, в тях има голяма доза реализъм и в определени рамки материалистически подход към явленията на етоса, т.е. към моралните (нравствени) явления.

За обозначаване на тези реални явления, Аристотел възкресява древногръцката дума етос, като ѝ придава нов смисъл и значение. Той употребява термина етос, като му придава две главни значения. Първото се отнася до обичаите и нравите на една човешка общност, в рамките на която те изпълняват функциите на обединителни духовни ядра, образци на всекидневното поведение и норми, определящи постъпките на хората в една или друга ситуация. Второто значение е свързано с характера на отделната личност, с нейните нагласи и предразположения към добродетел и порок, с личностното поведение, чрез което се реализират изискванията на нравите и обичаите.

Най-голямата заслуга на Аристотел е, че той обособява знанията за Етоса, т.е.

етическите знания, в една относително самостоятелна област на знанията в рамките на философията. На тази относително самостоятелна област от своята философска система той дава наименованието етика, т.е. учение за Етоса. Така за първи път той въвежда термина ЕТИКА и прави първата и решителна стъпка към разработката на етическата проблематика на базата на изследването на самото явление ЕТОС. Той е оставил три специални съчинения, посветени на етиката: "Никомахова етика", "Евдемова етика" и извлечения от тези две съчинения, направени от неговите ученици в "Голямата етика". Затова Аристотел с основание се счита за баща на Етиката.

Друга особено ценна заслуга на Аристотел е, че той свързва явленията от Етоса с явленията от политиката и икономиката. Тук се проявяват неговите реалистични и материалистически тенденции при изучаването на тези явления. Това проличава особено ясно при разглеждането на условията за проявата на добродетелите и за добродетелния начин на живот. Според Аристотел за проявата на добродетелите е необходимо в обществото и живота на човека да се избягват крайностите и да се проявява стремеж към "средния пункт". По-специално той изтъква, че за обществото и нравствения живот еднакво са вредни както прекомерното богатство (излишеството), така и прекомерната бедност (мизерията). И двете крайности не позволяват на хората да определят верния път към доброто. За да се ориентират хората към доброто, Аристотел въвежда понятието "средно". Но той предупреждава, че по отношение на самото добро, по отношение на съвършенството, понятието "средно" не трябва да се прилага. Доброто и съвършенството трябва да се разглеждат като крайности. "Средното" е път към доброто и съвършенството, но не характеристика и мярка на самото добро и съвършено.

Особено ярко се проявява реалистическата и материалистическа тенденция в етическите възгледи на Аристотел при разглеждане на категорията справедливост. Той свързва тази категория с икономическите взаимоотношения в обществото, разглежда връзката между справедливостта и потребностите на хората.

Аристотел говори за два вида справедливост - разпределяща и уравниваща. При разпределящата справедливост принцип за разпределението на цялата сума от предмети се оказва достойнството на лицата, между които се извършва разпределението. Това е принцип на пропорционално разпределение, установяващ някакво отношение между качествата на лицата, нямащи стопанско значение (техните заслуги, морални доблести). При уравниващата справедливост разпределението на богатата се определя от икономически съображения, както това е при покупко-продажбата, пазарния обмен и пр. При разглеждането на категорията справедливост Аристотел поставя и разработва редица съществени въпроси, произтичащи от връзката и взаимодействието между моралните и икономически фактори в обществото. Всички

тези въпроси запазват своето значение и при съвременната разработка на категорията справедливост както в Етиката, така и в Бизнес етиката.

Аристотел насочва своите изследвания на Етоса към разкриване същността на висшата нравствена цел, към която хората се стремят. Той посочва, че хората могат да имат много и различни цели в своя живот, но има такава цел, която те желаят заради самата нея. Такава цел е висшето благо. Висшето благо това е блаженство, т.е. хубав живот и дейност. Висшето благо и постигането на блаженството не може да се състои нито само в материалното богатство, нито само в наслажденията, нито даже само в едната добродетелност. Висшето благо, постигането на блаженството може да се постигне според Аристотел само в осъществяването на онова, което е характерно само за човека - разумната дейност; прекрасното осъществяване на разумната дейност.

Аристотел прави класификация на добродетелите и ги разделя на две основни групи: етически и дианоетически. Етическите добродетели са тези, които произтичат от характера на човека. Към тях спадат щедростта и умереността. Дианоетическите добродетели произтичат от разума и тук се отнасят мъдростта, разумността и благоразумието.

При Аристотел, който повече се отдалечава от Сократовия интелектуализъм – психологическото понятие за свобода изпъква по-ясно и самостоятелно. Той изхожда от това, че етическата квалификация влиза в съображение само относно “доброволни” действия и обяснява тази доброволност чрез увреждания, които стават отчасти чрез външна принуда, а също и от психологическа принуда и отчасти чрез непознаване на фактическото положение. Напълно свободно е онова действие, което има своя произход и начало в личността, при пълно познание на отношенията. Всичко това е изведено от аспекта на отговорността, а понятието “доброволност” се свежда и подвежда към способността на пресмятане и преценяване. Подлежащи на преценка и пресмятане са онези действия, които произлизат от решение в избора. Едва свободата на избора, която разполага с премисляне на целите и средствата, е условие за нравственото преценяване. Аристотел се задоволява с констатацията, че личността е достатъчно основание за действията, които са й вменени и приписани. На това становище за свобода на избора е и неговата школа, преди всичко Теофраст, който написал труд върху свободата.

Наред с разглеждането на основни теоретически въпроси, с което издига етическите знания на една недостигната дотогава висота, Аристотел същевременно разработва и редица въпроси на моралната идеология на своята класа, дава препоръки за моралното

поведение, очертава норми и изисквания, които ще осигурят високо качество на моралния живот и постигане на висшето благо - блаженството. По този начин даже той, независимо от големия си теоретически принос в разработката на етическите знания, не може да преодолее неразчленеността, синтеза между тях и идеологическата степен в развитието на самото морално съзнание.

Школският стимул на времето след Аристотел обособил философските изследвания в три големи части: етика, физика и логика (последната при епикурейците е наречена каноника). Главният интерес е насочен към етиката, а на другите две се обръщало внимание, само доколкото трябва правилно да действаме, за да получим познание върху нещата и яснота за правилните методи. От тук главните направления на физическите и логически възгледи в това време се определят от етически становища и практическата нужда се задоволява лесно чрез приемане на преобразуване и модифициране на по-старите учения: но в научната работа метафизическите и физически проблеми открояват своята сила и въпреки гореказаното, те развиват друг клон на философията, който не хармонира и не се покрива напълно с етическия корен. Особено това се отнася до физиката, която допринася за богатото развитие на отделните науки и винаги държи живи и в "ток" общите принципи. В това отношение първо перипатетическата школа в първите си поколения осъществи забележително изменение на основите при обяснение на природата спрямо Аристотел.